

JAKAB (PULIC) FERENC meséi.

1. *mégcsonkított leán.* Tündérmese, típusképlete AaTh 451 — AaTh 706. Jakab Ferenc személyében ismét jeles mesemondót ismerhetünk meg. Első meséje „A csonkakezü leány” (AaTh 706) típus egy érdekes formája, melynek egy változatát Palkó Józsefné is elmondta Dégh Lindának (*Kakasdi népmesék* I. 293—320.), Kovács Juli hertelendyfalvi jeles bukovinai származású székely mesemondó Penavin Olgának (*Jugoszláviai magyar népmesék* I. Bp. 1971. UMNGy XVI. 519—526.) s Sövény Antal gyergyótölgyesi mesemondó Nagy Olgának (*Lüderc sógor*, Bukarest, 1969. 100—104.) Dégh Linda abból kiindulva, hogy Palkóné a mesét egy román leánytól hallotta, s ennek a sajátos redakciónak egy román változata is ismeretes az Avasból, a típusnak ezt a formáját románból való átvételnek gondolja. A bukovinai és székelyföldi változatok ismeretében azonban a két nép mesekincse, melyet a magyar, illetve a román nyelvetterület északi, északkeleti felében mesélnek, közös darabjának kell tartanunk. A típusnak a magyarban 17 változata ismert.

2. *A kovászos Jancsi.* Leányoktató mese, mely Jakab (Pulic) Ferenc változata alapján kapta az MNK 1459*** típusszámot és a „Kovászos Jancsi” típuscímét. A Székelyföldön kedvelt tréfa, melyet magam is hallottam a marosmagyarói kiváló mesemondótól és énekestől, büszke Kocsis Miklóstól.

3. *Bolond Istók.* Tréfás mese — típusszáma AaTh 1643 —, melynek egy másik, bővebb változatát Fábián Ágostonné is elmondta (1. meséje) 1. kötetünk jegyzeteinek készítése óta a típus magyar változatainak száma 40-re növekedett és nyilvánvalóvá vált, hogy a típusnak önálló szövegek formájában és különböző állandó összetételnek keretében két állandó formája, változata van, melyet Jakab Ferenc és Fábián Ágostonné meséje kiválóan példáz számunkra. A kétféle redakciót újabban AaTh 1643 és MNK 1643A* típusszámmal jelöljük (utóbbi bővítményét vö. AaTh 1381C). Az olyanféle meséknek, mint amilyen a Jakab Ferencné 24, az olyanféléknek, mint amilyen a Fábián Ágostonné 16 változatát ismerjük. A Székelyföldön, a bukovinai székelyeknél, valamint a moldvai székelyes csángóknál mind a két forma ismert és kedvelt. A Benedek Elek meséi között is megtaláljuk mind a kettőt, az egyiknek éppen-séggel Bolond Istók a címe (*Székely mesemondó* 84—91.; MMMV I/1. 127—133.). Jakab Ferencnek nem kellett ezt a mesét föltétlenül olvasnia vagy hallania, eljuthatott hozzá a mesének egy másik, a Székelyföldön keringő változata is, hisz Benedek Elek is ott hallotta a múlt század második felében. A mesének a rövidebb formáját elmondta Gáspár S. Antal is Bosnyák Sándornak (Ld. még Fábiánná idézett meséjének a jegyzeteit az 1. kötetben.)

FARKAS LAJOS meséi.

1. *Gond nélkül élünk.* A közismert Mátyás-mese, mely a nemzetközi népmese-katalógusba AaTh 922 típusszámon a novellamesék közé nyert besorolást, mindössze 26 változatban szerepel a Magyar Népmesekatalógusban, nyilván a lehetséges nyomtatott források feltűnően nagy száma miatt. (Az általunk ismert változatok közül 6 ilyennek tekinthető.) A rövid tréfás mese a Székelyföldön és a bukovinai székelyek között is kedvelt. Nagy népkönyv-műveltségük következtében az olvasmányaikból és a szóbeliségből származó változatok szétválaszthatatlanul keverednek, s ahány mesemondó, annyiféleképpen mond-

ja el: Gáspár S. Antal, Fábián Ágostonné (154. mese) és Farkas Lajos változata például csak néhány alapvonásában egyezik meg egymással. Egy-egy ilyen nagyszabású gyűjtés során válik csak nyilvánvalóvá, hogy egy nem túlságosan nagy létszámú néprajzi csoportnál is, mint amilyenek a bukovinai székelek, egy-egy mese hányféle formában él.

2. *Koroj*. Farkas Lajos három rablótörténetet mond el a bukovinai székelek között jól ismert Rózsa Sándor-szerű betyárról, aki román ember volt, s a két háború közötti törvénytelenégeket igyekezett Észak-Moldovában jóvátenni: a gazdagoktól elvett pénzt a szegényeknek adta, s megbüntette a szegény népet zsaroló papot, adószedőt. Nemcsak ismert betyármondák fűződnek a személyéhez, hanem krimi-epizódok is: autón jár, lábnyomással változtatja a rendszám táblát, sebesült katonatisztnek öltözve fosztja ki a bankigazgatót stb. Érdekes módon a dunántúli letelepedés után történt „rendőrségi esetekről” nem meséltek Sebestyén Ádámnak, pedig Kakasdon is történt postarablás, gyűjtogatás stb.

3. *Tejleán s vajleán s a hájleán*. Ijesztő mese minden kétséget kizáróan a szájhagyományból. A nemzetközi népmese-katalógus — kizárólag magyar változatok alapján — részben a tündérmesék, részben a csalimesék közé sorolta be ezt a mese-féleséget. Mesénk a tündérmesék s azon belül is a hiedelem-mesék közé tartozik inkább, szoros változat nélkül, ezért az MNK 336B* típus-számot és a „Tejleány, Vajleány, Hájleány” típuscímet kapta. 13 távolabbi változatát ismerjük. Hasonló nevű hősökkel (hősnőkkel) a csalimesék között is számontartunk egy altípust (MNK 2205A*), ebben azonban az egyik hallgató megszégyenítése, nem pedig a hallgatók megijesztése a cél.

4. *A leánylopás*. Egy leánylopással kapcsolatos emléket meséli el a mese-mondó, s rámutat, mi a különbség aközött, ha a leányt akarata ellenére vagy a beleegyezésével, de szülei, elsősorban anyja akarata ellenére lopják el. Farkas Lajos itt egy a leány akarata ellenére történt, szerencsésen végződött leánylopást mond el. Egy balul sikerült leánylopással kapcsolatos rátótiadát elmesélt Györfi Rudolf is.

5. *A három fiatal doktor*. Tündérmeseként számontartott rövid, tréfás mese, típuszáma AaTh 660. Berze Nagy 5, a készülő Magyar Népmese-katalógus további 2 magyar változatát tartja nyilván. Ebből a 7 változatból is nyilvánvaló, hogy a mese a magyar szóbeliségben kétféle formában él. Az egyik mesénk — ennek mindössze 3 változatát ismerjük —, a másik a Berze Nagynál felsorolt 1—4. változat, mikor különböző tündérmesékben felbukkan a szemcsere motívuma. A nemzetközi népmesekatalógus tanúsága szerint a mese elsősorban Európa északi felében ismert, spanyol, portugál és olasz változatokat nem említ, igaz, magyart sem. Hozzánk feltehetően irodalmi úton jutott el.